EBÛ BEKR BÂKILLÂNÎ

Kelâm âlimlerinin meşhûrlarından. İsmi, Muhammed bin Tayyib bin Muhammed bin Ca'fer'dir. Künyesi Ebû Bekr, lakabı Bâkıllânî el-Eş'arî'dir. 338 (m. 950) senesinde Basra'da doğdu. Doğum târihinde ihtilâf edilmiştir. 403 (m. 1013)'de Bağdad'da vefât etti. Kelâm âlimleri arasında "Kâdı" ünvanı ile meşhûr olmuştur. İlimdeki üstünlüğünden dolayı da "Lisân-ül-ümme" Ümmetin sözcüsü, "Şârim-ül-İslâm" İslâmın keskin kılıcı lakâbları verilmiştir. Bâkıllânî lakabı, Bâkıl kelimesinden bakla v.s. satan ma'nâsında kullanılmıştır.

Bâkıllânî, ilim tahsiline doğduğu yer olan Basra'da başladı. Zamanında Basra'da bulunan meşhûr âlimlerden ilim öğrendi. Kelâm ilmini, i'tikâdda iki mezheb imamından biri olan Ebü'l-Hasen Eş'arî hazretlerinin meşhûr talebelerinden olan İbn-i Mücâhid Tâî'den öğrendi. Ayrıca Ebû İshâk el-İsferânî'den, Ebû Bekr bin Fûrek, Ebü'l-Hasen el-Bâhilî gibi âlimlerden de ders almıştır. Bâkıllâni, Basra'daki tahsilinden sonra Bağdad'a gitmiş, orada hadîs âlimlerinin meşhûrlarından hadîs ilmini öğrenmiştir. Hadîs ilminde ders alıp, hadîs-i şerîf işittiği âlimler, Ebû Bekr bin Mâlik Katiî, Ebû Muhammed bin Masî ve Ebû Ahmed Hüseyn bin Ali Nişâbûrî'dir. Tahsilini tamamlayıp, kelâm ilminde çok iyi yetişdikten sonra kıymetli eserler yazmaya ve Bağdad'da Câmi-i Mensûr'da ders vermeye başlamıştır. Bağdad'daki ders halkası, Irak şehirlerinden ve

İslâm dünyâsının her tarafından gelen talebeler ile çok genişlemiş, Bâkıllânî'nin ilimdeki şöhreti yayılıp, hükümdâr ve emirler tarafından da büyük i'tibâr görmüştür. Ayrıca Râfîzilere, Mu'tezileye, Cehmiyeye, Hâricilere karşı reddiyeler yazarak onların sapık fikirlerini çürütüp, Ehl-i sünnet i'tikâdının yayılmasına çok hizmet etti. Geceleri çok ibâdet eder ve ilmî mes'eleler yazar, sabahleyin talebelerine yazdıklarını okutup yeniden gözden geçirirdi.

Bâkıllânî, Büveyhiler zamanında Şîrâz'da Adud-düd-Devle'nin huzûrunda açılan münâzaralarda Eshâb-ı Kirâm düşmanlarına ve Mu'tezileye karşı Ehl-i sünneti savunmak üzere çağırılmıştı. Bu münâzarada muhaliflere karşı o kadar te'sîrli olmuştur ki, mu'tezili olan Adud-düd-devle onu takdîr edip, sevinmiştir. Adud-düd-Devle, onu Bizans'a elçi olarak göndermiştir. Bizans hükümdârı, kendisine meşhûr bir âlimin elçi olarak geldiğini duyunca, onu makamına çağırdı. Yalnız, kendisine müslüman olmadığı için elçinin hürmet etmeyeceğini bildiğinden, bir hile düşündü. Gelen elçinin huzûruna girerken, kendi teb'asının yaptığı gibi yerlere kadar eğilerek girmesini istiyordu. Bunun için, ancak eğilerek geçilebilecek üstü kapalı bir yer yaptırdı.

Bâkıllânî'nin bu dehliz gibi yoldan makâmına getirilmesini emretti. Bâkıllânî'ye, hükümdâr seni huzûruna çağırıyor diyerek, hazırlanan yerden geçirmek istediler. Bâkıllânî bu yeri görünce, öne eğilerek girmedi. Ters dönüp, eğildi ve Bizans hükümdarının odasına arka arka yürüyüp girdi. Girince doğrulup, yönünü hükümdâra döndü. Bu hareketi gören Bizans hükümdârı çok şaşırıp, heybeti ve vekarı karşısında ezildi. Bâkıllânî hazretleri birgün, Bizans hükümdârının sarayında, İmparator meclisinde papazlarla münâzaraya oturmuştu. Papazlar Hazreti Aişe ile ilgili olan ilk hâdisesini konuşmaya başlayınca, Bâkıllânî, Hazreti Meryem'i ve Hazreti Âişe'yi kasd ederek, "Biri kocasız çocuklu, bir kocalı çocuksuz iki mübârek kadının temiz oldukları vahiy ile bildirilmiştir" diyerek karşılık vermiş ve papazları susturmuştur.

Bâkıllânî, İmâm-ı Eş'arî hazretlerinin talebeleri zincirinden olup, İmâm-ı Eş'arî hazretlerinin bildirdiği i'tikâd bilgilerini yaymış, genişçe izah etmiş ve bu husûsta kitaplar yazmıştır. Bu bakımdan, kelâm ilminde önemli bir yeri vardır.

Eserleri: 1. İ'câz-ül-Kur'ân: Bu eserinde Kur'ân-ı kerîmin büyük bir mu'cize olduğu ve icazı üzerinde durmuştur. Bu eserinde Peygamberimizin (aleyhisselâm) hulefa-i râşidînin beliğ ve ifâde tarzı yüksek olan mektûplarını ve hutbelerini, eski şâirlerin ve ediblerin meşhûr şiir ve hutbelerinden seçmeler almıştır. Yazma ve basma nüshaları vardır.

2. Temhid-ül-evâîl ve telhîs-üd-delâil

3. Menâkıb-ül-eimme gibi eserleri vardır.

Ebû Bekr Harezmî şöyle demiştir. "Bağdad'da kitap yazan her zât, Bâkıllânî'nin eserlerinden nakiller yapmıştır. Çünkü o herkesin kabûl ettiği, pekçok ilimde büyük bir âlim idi. Ali bin Muhammed Harbî de şöyle demiştir: "Kâdı Ebû Bekr Bâkıllânî, yazdığı eserlerini kısaltmak istedi. Fakat ilminin ve ezberlediği mes'elelerin çokluğu sebebiyle bunu yapması mümkün olmadı. Muhaliflerine karşı bir eser yazmak isteyen her âlim, bunu yazarken muhaliflerinin eserini okumuştur. Bâkıllânî ise, muhaliflerine reddiye yazarken, onların eserlerini gözden geçirmeğe ihtiyâç duymazdı. Çünkü muhaliflerinin fikirlerini gayet iyi biliyordu."

Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah Beydâvî şöyle anlatmıştır:

"Bir rü'yâ görmüştüm. Rüyamda ders verdiğim mescidime girdim. Mihrâbda bir zât oturuyor, bir başka zât da ondan ders alıyordu. Ona karşı Kur'ân-ı kerîm okuyordu, öylesine güzel okuyordu ki, bu okuyan ve okutan kimdir acaba dedim. Bana denildi ki; mihrâbda oturan, Resûlullahdır (aleyhisselâm). Huzûrunda okuyan da Bâkıllânî'dir. Resûlullah ona dinimizi öğretiyor..."

Bâkıllânî vefât edince, cenâze namazını oğlu Hasen kıldırdı. Derb-ül-mecûs denilen yerde defnedildi. Daha sonra kabri buradan Bâb-ı Harb kabristanına nakledildi. Ubeydullah bin Ahmed bin Ali Mukrî şöyle anlatmıştır: "Ebû Ali bin Şâzân ve Ebû Kâsım Ubeydullah bin Ahmed bin Ahmed bin Osman Sayrafi ile birlikte, Ebû Bekr Bâkıllânî'nin kabrini ziyârete gitmiştik. Vefât edeli bir ay kadar olmuştu. Kabrine vardığımızda orada bir Kur'ân-ı kerîm gördüm. Kur'ân-ı kerîmi elime alıp, yâ Rabbî! Ebû Bekr Bâkıllânî'nin hâli bu kabirde nasıldır? Şu Kur'ân-ı kerîmde bana

beyân buyur, diye duâ ettim. Sonra Kur'ân-ı kerîmi açtım. Hûd sûresi 28. âyet-i kerîmesi çıktı. Bu âyet-i kerîmede, Nûh aleyhisselâmın, kavmine şöyle dediği bildirilmektedir Meâlen "Ey kavmim! Söyleyin bakayım fikriniz nedir? Eğer ben Rabbimden verilen açık bir burhan(mu'cize) üzerinde isem (Bu benim Peygamber olduğumu doğruluyorsa), bir de Allah bana kendi katından bir Peygamberlik vermiş de, size, onu görecek göz vermemişse, istemediğiniz halde onu size zorla mı kabûl ettireceğiz."

Ebû Bekr Bâkıllânî'nin yazmış olduğu, İ'câz-ül-Kur'ân isimli eserinden ba'zı bölümler:

Kur'ân-ı kerîmin mu'cize olması: Âlimler (r.aleyhim) buyurdular ki Kur'ân-ı kerîmin mu'cize olması üç bakımdandır. Birincisi; Kur'ân-ı kerîm gaybdan haber vermektedir. Bu ise insanların gücünün hâricinde bir şeydir. Kur'ân-ı kerîmde Allahü teâlâ, onun dînini bütün dinlere gâlib kılacağını va'd buyurdu. Âyet-i kerîmede meâlen: "O Allahü teâlâ ki, gerçi müşrikler hoş görmeselerde, İslâmiyeti, bütün dinlere gâlib kılmak için, Resûlünü sırf hidayet olan Kur'ân-ı kerîm ve hak din ile gönderdi" (Tevbe-33). Allahü teâlâ bu va'dini yerine getirdi. Ebû Bekr (radıyallahü anh) ordusunu gazâya gönderirken onlara, Allahü teâlânın kendi dinini mutlaka gâlib ve üstün kılacağını, bu sebeble muharebede mutlaka zaferi elde edeceklerinden emîn olmalarını söylemişti. Hazreti Ömer de halifeliği zamanında böyle yapardı. Hattâ onun ta'yin etmiş olduğu Sa'd bin Ebî Vakkâs ve diğer ordu komutanları da bu husûsa dikkat eder, askerlere bunu anlatırlar, onları muharebeye teşvik eder ve Allahü teâlânın izni ile muvaffak olurlardı. Ömer'in (radıyallahü anh) halifeliğinin sonuna kadar, Belh ve Hindistan'a kadar olan yerler fethedildi.

Kur'ân-ı kerîmin mu'cize oluşunun ikinci yönü; Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ümmî idi. Okuyup-yazma durumu yoktu. Geçmiş ümmetlerin, kitâplarından bir şey bilmediği gibi, onlara âit haberleri, onların hayatları ile alakalı olarak da okuyarak veya başkalarının yanına gidip gelerek birşey öğrenmemişti. Bununla birlikte Öyle bir kitap getirdi ki, birçok önemli mes'elelerden, Âdem'in (aleyhisselâm) yaratılışından, Peygamber olarak gönderilişine kadar olan zamandan, Cennetten çıkışından, tövbe etmesinden, onun ve oğullarının durumlarından, Nûh'dan (aleyhisselâm), onunla kavmi arasında cereyan eden hâdiselerden ve Kur'ân-ı kerîmde ismi geçen Peygamberlerden (aleyhimüsselâm), Fir'avn'ın ve daha başkalarının durumlarından ve akıbetlerinden bahsetti. Resûlullah efendimiz, birisinden öğrenerek, kitaplardan okuyarak veya bunları bilen birisinin yanında kalarak öğrenmemiştir. Bunları, sâdece vahy yoluyla, Allahü teâlânın bildirmesiyle biliyordu. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "Sen bundan önce (Kur'ân-ı kerîmin inmesinden önce, inen kitaplardan) hiçbir kitap okur değildin ve elinle de onu yazmazdın. (Eğer okur yazar olmuş olsaydın) O vakit müşrikler; (Kur'ân-ı kerîmi başkasından okuyup yazdın ve öğrendin diye) elbette şüphelenirlerdi" (Ankebût-48) "Böylece âyetlerimizi açıklıyoruz ki, suçluların yolu belli olsun" (Enâm-55) buyurdu.

Kur'ân-ı kerîmin mu'cize oluşunun üçüncü yönü: Kur'ân-ı kerîmin benzerini yapmanın, belagatına ve fesahatine erişmenin, beşerin gücünün üstünde olduğudur. Kur'ân-ı kerîmin nazmı (kelimelerin dizisi) Allahü teâlâ tarafındandır. (Arabî kelimeler, Allahü teâlâ tarafından dizilmiş olarak, âyetler hâlinde geldi.) Kur'ân-ı kerîmin kendisine has bir nazmı vardır.

Resûlullahın (aleyhisselâm) zamanındaki insanlar, Kur'ân-ı kerîmin bir benzerini getirmekten âciz kaldılar. Fakat o asırdan sonra gelenler, belki bundan âciz kalmıyabilir denir ise, buna şöyle cevap verilir: Resûlullah'tan (aleyhisselâm) sonra gelenlerin fesahati, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) zamanındaki insanların fesahatini aşamamıştı. (O asırda insanlar, fesâhatta açık ve düzgün konuşmada o kadar ileri bir seviyeye ulaşmışlardı

ki, birbirlerine bile şiirle cevap verirlerdi.) Hattâ, sonra gelenlerin fesahat ve belagat husûsunda en yüksek dereceleri, ne Resûlullah efendimiz zamanında yaşıyan insanların derecelerine yaklaşabilir, ne de onlara eşit olabilir, Bu husûsta onları aşmaları mümkün değildir. (Edebiyat târihi buna en güzel vesîkadır:) işte bütün bunlardan dolayı Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyor: "(Ey Resûlüm, De ki! Yemîn ederim. Bu Kur'ân'ın benzerini meydana getirmek için, insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirine destek olsalar da yine benzerini getiremezler" (İsrâ-88).

Mu'cizeler, peygamberlerin peygamberlikleri için delîldir. Böyle bir delîl olmasaydı, peygamberliği sahih olan peygamberin gerçekten peygamber olmayıp da, sâdece peygamberlik iddiasında bulunan yalancı kimselerden farkı kalmazdı. Peygamber olan zât, zamanındaki insanlara, bu benim peygamberliğimin delîli der ve insanlar da ondan âciz kalırsa, bumu'cize, peygamberin söylediklerinin doğruluğuna delil olur. Eğer insanlar da onun bir benzerini yapmaktan âciz olmazlar ise, o ileri sürdüğü delîl, onun peygamberliğine ve sözünün doğruluğuna delîl olmaz.

Resûlullahın (aleyhisselâm) Habeş Meliki Necaşi'ye gönderdiği mektûp: "Bismillâhirrahmânirrahim; Allahın Resûlü Muhammed'den, Habeş kralı Necaşi'ye selâmette olmanı dilerim. Sana olan ni'metinden dolayı Allahü teâlâya hamd-ü sena ederim. Ki O'ndan başka ilâh yoktur, Melik, Kuddûs, Selâm, Mü'min (emn ve emân veren), Müheymin olan O'dur.

Şehâdet ederim ki, Îsâ bin Meryem, Allahü teâlânın (yarattığı) **rûhu** ve (söylediği) kelimesidir . (Allahü teâlâ) onu, çok temiz, iffetli ve kendisini Allahü teâlâya adamış olan Meryem'in rahmine bıraktı da, Meryem Îsâ'ya hamile kaldı. Nitekim, Allahü teâlâ, Âdem'i de kudretiyle ve üflemesiyle topraktan yaratmıştı.

Ben seni, bir olan, eşi, ortağı bulunmayan Allaha, O'na ibâdet ve tâatta devamlı olmaya, bana tâbi olmağa ve Allahü teâlâdan getirip bildirmiş olduğum şeylere îmân etmeğe da'vet ediyorum.

Çünkü ben, Allahın Resûlüyüm (Peygamberiyim). **Seni** ve askerlerini, Allahü teâlâya ibâdet ve tâata da'vet ediyorum.

Ben sana gereken tebligatı yapmış, dünyâ ve âhıret saadetini te'min edecek nasihati vermiş bulunuyorum. Nasihatimi kabûl ediniz.

Allahü teâlânın selâmı, O'nun yolunda gidenlere olsun."

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Kisrâ'ya gönderdiği mektûp:

"Bismillâhîrrahmânirrahîm,

Allahın Resûlü Muhammed'den, Farsların büyüğü Kisrâ'ya. Doğru yolda gidenlere, Allahü teâlâ ve Resûlüne imân edenlere, Allahtan başka hiçbir ilâh ve ma'bûd (ibâdet edilen) olmadığına, O'nun eşi ve ortağı bulunmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve Resûlü olduğuna şehâdet edenlere selâm olsun. Seni, Allahü teâlâya îmâna da'vet ediyorum. Çünkü ben, kalbleri diri, akılları başlarında olanları uyarmak, kâfirler hakkında da, o azap sözünün gercekleşmesi için, Allahü teâlânın bütün insanlara göndermiş olduğu peygamberiyim.

Öyleyse, müslüman ol, kurtul, Da'vetimden yüz çevirir, kaçınırsan, bütün mecûsilerin günâhı senin boynuna olsun."

Talha bin Ubeydullah'ın (radıyallahü anh) bildirdiği, Resûlullah efendimizin hutbelerinden birisi kısaca şöyledir. "Ey insanlar! ölmeden önce Allahü teâlâya tövbe ediniz. Meşgûliyet gelmeden önce, sâlih ameller yapmaya koşunuz. Allahü teâlâyı çok zikretmek, gizli ve açıktan çok sadaka vermek sûretiyle Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya çalışınız ki, bu sebeble Allahü teâlâ sizi rızıklandırır, size ecir ve sevâb verir, size yardım eder."

Ebû Saîd-i Hudrî'nin (radıyallahü anh) bildirmiş olduğu hutbede Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurmaktadır "Dikkat ediniz! Dünya tatlı bir yeşilliktir. Dikkat ediniz! Allahü teâlâ sizi dünyâda halifesi kılmıştır. Ve sizin nasıl işler yapmakta olduğunuza bakmaktadır, öyleyse, dünyâdan sakınınız. Kadınlardan çekininiz. Dikkat ediniz! Bir kimsenin, insanlardan korkması, hakkı bildiği zaman onun hakkı söylemesine mâni olmasın." Resûlullah (aleyhisselâm) etrâfta güneşin kırmızılığı kalmayıncaya kadar konuşmalarına devam ettikten sonra, "Dünyânızdan, şu gününüzden kalan azıcık zaman kadar bir müddet kaldı" buyurdular.

Hazreti Ali bir hutbesinde şöyle buyurdu: "Dünyâ, sırtını döndü. Ayrılığı bildirdi. Âhırete yöneldi. Dikkat ediniz! Cenneti istiyenler, Cehennemden kaçanlar kadar uyuyan görmedim. Dikkat ediniz. Sizin hakkınızda en korktuğum şey; hevânıza (nefsin arzu ve isteklerine) uymak ve uzun emeldir."

Abdullah İbni Mes'ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Sözlerin en doğrusu; Allahü teâlânın kitabı Kur'ân-ı kerîm, yapışılacak şeylerin en iyisi; takvâ, sünnetlerin en üstünü; Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesi, işlerin en hayırlısı; orta olanları, en kötüsü; sonra ortaya çıkarılan bid'atlerdir. (Dinde olmayıp da sonradan ibâdet olarak ortaya çıkarılan şeylerdir). Az fakat kâfi olan, çok fakat, Allahü teâlâyı ve âhıreti unutturan şeylerden daha hayırlıdır. En iyi zenginlik, rûh zenginliğidir. Kalbe atılan şeylerin en hayırlısı, yakindir, içki, günahların anasıdır. Gençlik, delîlikten bir şu'bedir. Yalancı dil, çok hatâlara ve yanlışlıklara sebeb olur. Mü'minin sövmesi fısktır. Başkasını affeden kimse de affedilir, iyiler arasında yazılır. Se'âdet sahibi kimse, başkasına nasîhatta bulunan kimsedir. İşler, verdikleri neticelere göre kıymet kazanır, işin özü ve hulâsası, neticesidir. En şerefli ölüm, şehidliktir. Belâ ve musibetin ne olduğunu, kimden geldiğini bilen kimse, sabreder. Bunu bilmiyen ise iyi görmez."

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh), bir hutbesinde buyurdu ki: "Ey insanlar! Sizler öleceksiniz. Sonra diriltileceksiniz. Sonra yaptıklarınızdan hesaba çekileceksiniz. Ey insanlar! Kime bir dağın başında veya dibinde bir rızık takdîr edilmişse, mutlaka o rızık ona gelir, öyleyse, iyiyi isteyiniz."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-6, sh. 176

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 269

3) Tarihi Bağdâd cild-5, sh. 379

4) Tebyin-i kizb-ül-müfteri sh. 217

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 169

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 109